

Поняття юридичних колізій

Сергій Васильович Прийма*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Харків, Україна

*e-mail: svpriym@gmail.com

Марія Миколаївна Єрофєєва

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Харків, Україна

Анотація

У статті розглянуто колізійність права як одного з недоліків права. Встановлено, що юридичні колізії є об'єктивно існуючим, природним дефектом права, який виникає через різноманітні об'єктивні і суб'єктивні обставини. Для реалізації мети статті було виокремлено такі основні риси юридичних колізій: 1) їх сутність полягає в тому, що вони є надлишком правового регулювання. При цьому для виникнення юридичні колізії необхідні три умови: дві чи більше чинні норми права; регулюють одне і те саме суспільне відношення; таке регулювання відбувається у різний спосіб; 2) вони існують тільки між нормами права як правилами поведінки відповідних суб'єктів; 3) виникають на етапі правотворчості, однак виявляються на етапі правореалізації та розв'язуються за допомогою відповідних засобів. Виокремлено такі причини виникнення й існування юридичних колізій: 1) порушення правил і недодержання вимог правотворчої техніки; 2) недостатня фахова кваліфікація уповноважених суб'єктів правотворення; 3) нечіткість розмежування правотворчої компетенції уповноважених суб'єктів; 4) велика кількість правових норм, через що можливі як складності в роботі суб'єктів нормопроєктування, так і помилки при юридичній кваліфікації з боку суб'єктів правозастосування і правореалізації; 5) одночасна дія норм різних історичних епох – радянської та української – в українському законодавстві. Розглянуто сфери, в яких виникають юридичні колізії, та доведено, що вони найбільш шкідливо впливають на реалізацію принципу правової визначеності, оскільки неясність і суперечливість норм права, яка вважається порушенням цього принципу, є основою виникнення юридичних колізій, а тому дотримання вимог наведеного принципу є одним із способів зменшення колізійності права. Юридичні колізії визначено як різновид дефекту права, що виникає через здійснення надлишкової правової регламентації суспільного життя, яка призводить до суперечності між чинними нормами права при регулюванні одних і тих самих суспільних відносин.

Ключові слова: колізія; юридична колізія; колізії норм права; колізія у законодавстві; принцип правової визначеності; норма права.

The Concept of the Legal Collisions

Serhiy V. Priyma*

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

*e-mail: svpriym@gmail.com

Maria M. Erofeeva

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

Abstract

The article considers the conflict of law as one of the drawbacks of the law. It has been established that legal conflicts are an objectively existing, natural defect of law that arises due to various objective and subjective circumstances. To realize the purpose of the article, the following main features of legal conflicts were singled out: 1) their essence is that they are an excess of legal regulation. At the same time, three conditions are necessary for the emergence of a legal conflict: two or more valid legal norms; regulate the same social relationship; such regulation is carried out in different ways; 2) they exist solely between legal norms, as the rules of behavior of the relevant persons; 3) arise at the stage of law-making, but it is revealed at the stage of law application and is resolved with the help of appropriate means. The article singles out the following reasons for the emergence and existence of the legal conflicts: 1) violation of rules and failure the requirements of the law-making technique; 2) insufficient professional qualification of authorized subjects of law creation; 3) unclear demarcation of the law-making competence of authorized subjects; 4) a large number of legal norms, due to which both difficulties in the work of norm design bodies and errors in legal qualification by the law enforcement and law realization bodies are possible; 5) the simultaneous action of the norms of different historical eras - Soviet and Ukrainian - in Ukrainian legislation. The article also considers the areas in which legal conflicts arise and proves that they have the most harmful effect on the realization of the legal certainty principle, because the ambiguity and contradiction of legal norms, which are the violation of this principle and are the basis for the emergence of legal conflicts, and therefore failure the requirements of this principle is one of the methods to reduce the conflict of law. Legal conflicts are defined as a type of legal defect that arises due to the implementation of excessive legal regulation of social life, which leads to a contradiction between the valid legal norms in the regulation of the same social relations.

Keywords: *conflict; legal conflict; conflict of law; conflict in legislation; principle of legal certainty; legal norm.*

Вступ

Що таке юридична колізія? Дати відповідь на це питання може навіть студент-першокурсник, який навчається за юридичним фахом. Однак, якщо поставити таке запитання іншій людині, яка не обізнана у сфері правознавства, чіткої відповіді скоріше за все не буде. Чому це так? Справа в тому, що термін «колізія» не дуже розповсюджений у побутовому слововжитку, хоча, звісно, колізії виникають не лише між нормами права. Зокрема, вони існують у геології, соціології, літературознавстві, інформатиці тощо. Разом з цим синонімом колізії є слово, яке сьогодні використовується досить активно – це слово «конфлікт». Цікаво відмітити, що і колізія («*collisio*»), і конфлікт («*conflictio*») – слова латинського походження, котрі перекладаються як «зіткнення». На цій підставі тема колізій традиційно пов'язується з проблемою неузгодженості [1, с. 26].

Однак чому саме в юриспруденції широко використовується цей термін? Колізійність – одна із закономірностей права, його природний недолік, оскільки через різноманітні об'єктивні та суб'єктивні обставини побудувати систему права, в якій були б відсутні колізії, не уявляється можливим, особливо в аспекті сучасних тенденцій його розвитку та визнання примату міжнародного права над внутрішньодержавним, з огляду на яке, наприклад, у різних державах відбувається визнання й прийняття спортивного права [2, с. 500] або визнається провідна роль міжнародного права у національних системах контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [3, с. 118]. Однак те, що колізії об'єктивно притаманні праву, не означає, що на них не слід звертати увагу. Навпаки, їх необхідно детально досліджувати, оскільки юридичні колізії є вельми шкідливим явищем, адже можуть призвести до різних форм деформації правосвідомості. Крім цього, небезпечність юридичних колізій полягає в тому, що вони перешкоджають ефективному регулюванню суспільних відносин, досягненню стану законності та правопорядку, розбудові правової держави, підвищенню правової культури населення та його довіри до права, гарантуванню прав людини. Також вони ускладнюють процес провадження різних видів юридичної діяльності й загалом обтяжують процес реалізації права [4, с. 391]. Наслідком усіх згаданих небезпек від юридичних колізій є порушення цілісності, внутрішньої узгодженості та єдності правової системи. При цьому не слід забувати, що всі згадані недоліки не дозволяють повною мірою реалізувати загальний принцип правової визначеності [див.: 5, с. 195–197].

З огляду на наведене метою статті є дослідження й осмислення сутності та форм юридичних колізій на основі аналізу наукових праць і чинного

законодавства, а також аналіз проблематики негативного впливу юридичних колізій на реалізацію принципу правової визначеності.

Огляд літератури

Дослідженню юридичних колізій присвятили свої наукові праці Ю. Безуса, М. Бернацький, В. Криволапчук, Г. Лисаковський, Д. Лук'янов, Я. Ленгер, Д. Лилак, О. Майстренко, О. Москалюк, А. Мірошніченко, С. Погребняк, Н. Свиридчук, О. Розгон, М. Ус, Т. Харитонова, Ю. Швець, В. Шкабаро, О. Ющик та ін. Водночас при дослідженні юридичних колізій науковці особливу увагу приділяють аналізу їх різноманітних видів, а також проблематиці розв'язання колізій у законодавстві. Проте існує потреба детального вивчення самої сутності колізій, їх властивостей, що стане доктринальним базисом для подальшого вирішення теоретичних і практичних питань при здійсненні правореалізації та сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання.

Матеріали та методи

Для досягнення цілей статті були використані різноманітні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний, антропологічний, герменевтичний, комунікативний, феноменологічний, а також об'єктивізму і суб'єктивізму. Так, діалектичний метод був покладений в основу розгляду колізій як одного з різновидів дефектів права і явища, протилежного до прогалин у правовому регулюванні. За допомогою антропологічного методу юридичні колізії були досліджені як зіткнення норм права, що мають у своїй основі конфліктність, на кшталт конфліктності у людському соціумі, та які внаслідок неоднозначності правового регулювання перешкоджають суб'єктам права ефективно реалізовувати правові приписи. Герменевтичний метод був використаний для з'ясування змісту правових текстів, необхідних для досягнення цілей статті. З використанням комунікативного методу встановлено, що однією з причин виникнення й існування юридичних колізій є недосконалість комунікації між різними органами державної та муніципальної влади і водночас відзначено, що така комунікація є основою збереження системності права. На основі феноменологічного методу юридичні колізії були проаналізовані як ейдоси права, а методи об'єктивізму та суб'єктивізму були покладені в основу дослідження об'єктивних і суб'єктивних причин колізійності права.

Крім того, у ході дослідження використано різноманітні прийоми та закони логічного методу. Наприклад, на основі прийому синтезу було виведено визначення юридичних колізій, а за допомогою аналізу досліджено ознаки колізій як основні їх властивості. Закон достатньої підстави був покладений в основу доведення неможливості колізій між

нормативно-правовими актами, з одного боку, та індивідуально-правовими або інтерпретаційними – з іншого.

Разом із цим були використані різні юридичні методи. Зокрема, за допомогою формально-юридичного методу проаналізовано зміст різноманітних джерел права з метою виявлення колізій між їх нормами, а також доведено, що нехтування правилами нормотворчої техніки є однією з основних умов появи юридичних колізій. Порівняльно-правовий метод покладено в основу зіставлення законодавств України й інших країн з метою доведення необхідності прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність».

Результати та обговорення

Риси юридичних колізій

Динамічний розвиток суспільних відносин зумовлює докорінні й постійні зміни в їх правовому регулюванні. Попри поступове вдосконалення правотворчої техніки, протиріччя між нормами права не зникають. Тематика юридичних колізій у правознавстві розглядається багатьма вченими не перший рік і на сучасному етапі як науковці, так і практики все частіше звертаються до проблем удосконалення правотворчого процесу з метою уникнення відповідних недоліків. Проте наразі чимало нормативних положень залишаються технічно недосконалими, логічно й структурно деформованими, мають дискусійний характер і потребують додаткового роз'яснення, тому детальне вивчення цієї проблеми є надзвичайно важливим для сьогодення.

Що ж являють собою юридичні колізії, яка їх природа? Відповідь на це питання можна отримати, виокремивши та дослідивши їх основні риси.

1. Сутність юридичних колізій полягає в тому, що вони є надлишком правового регулювання. Як відзначає А. Мірошніченко, якщо є дві норми, однакові за змістом, існує і ризик неправильного вибору однієї з них [6, с. 11]. Загалом юридичні колізії виникають там, де збігаються три такі умови: а) дві чи більше чинні норми права; б) регулюють одне й те саме суспільне відношення; в) по-різному.

Розглянемо ці умови детальніше.

По-перше, норм має бути не менше двох. Доводити тут немає чого, оскільки зіткнення, конфліктування можливі лише там, де є з чим стикатися або конфліктувати. Суперечність норми з самою собою не уявляється можливою. З іншого боку, обидві ці норми мають бути чинними. Тут теж особливих проблем немає, оскільки нечинна норма не має регулятивної сили, а отже, колізувати з іншими вона не здатна.

По-друге, суспільне відношення має бути дійсно, а не уявно одним. Ситуація, коли схожі або суміжні відносини регулюються кількома нормами, не підпадає під поняття колізії. Це означає, що відносини мають існувати у тому самому часовому вимірі, у колі тих самих суб'єктів, у межах одного і того ж територіального простору. Тут не можна встановлювати подібність відносин за допомогою аналогії. Якщо, скажімо, адресатом однієї норми є будь-яка особа, а адресатом іншої – лише суб'єкт владних повноважень або одна норма має пряму дію в часі, а інша – ультраактивну (переживаючу) дію, тобто «доживає» задля регламентації старих довготривалих відносин, які ще не припинилися після прийняття нового акта, то однаковості в цьому разі бути не може, а отже, і колізія між цими нормами неможлива.

По-третє, кожна з конфліктуючих норм має пропонувати різну модель регулювання цієї життєвої ситуації. Наприклад, Г. Кельзен відзначав, що колізія (a conflict of norms) існує між двома нормами тоді, коли те, що одна норма проголошує як обов'язкове, є несумісним з тим, що як обов'язкове проголошується іншою. Таким чином, дотримання чи застосування однієї норми неодмінно чи ймовірно тягтиме за собою порушення іншої. Наприклад, одна норма встановлює, що двоєженство підлягає покаранню, а інша говорить, що ні. У цьому разі застосування першої норми неодмінно порушить другу і навпаки [7, с. 123].

2. Колізії існують тільки між нормами права як правилами поведінки відповідних суб'єктів. Ні джерела права, ні конституції, ні закони, ні законодавство, ні правові системи, ні різні погляди вчених у правовій доктрині [напр., 8, с. 84] не можуть знаходитися в колізії між собою. Застосуванню підлягає не якесь джерело права, а конкретна правова норма, котра міститься в цьому джерелі. Тому колізії загалом є суперечностями між нормами права (нормативно-правовими приписами як техніко-юридичним засобом формального вираження правових норм). У зв'язку з цим важко погодитися з позицією Міністерства юстиції України, яке у своєму листі «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19 [9] визначає колізію, зокрема, як неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами.

3. Колізії виникають на етапі правотворчості. Колізійність з'являється, а відтак має бути виявлена ще на стадії правотворчості, оскільки впродовж проходження правотворчої процедури проєкт акта має бути узгоджений з усіма нормами чинних юридичних актів нормативного характеру, для чого повинні бути внесені зміни або до цього проєкту або до інших, вже діючих актів. Наприклад, відповідно до ч. 8 ст. 90 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р.

№ 1861-VI [10], якщо для реалізації положень поданого законопроекту після його прийняття необхідні зміни до інших законів, такі зміни мають викладатися в розділі «Перехідні положення» або в одночасно внесеному його ініціатором окремому законопроекті; до нього додається перелік законів та інших нормативних актів, прийняття або перегляд яких необхідно здійснити для реалізації положень законопроекту в разі його прийняття.

Разом з цим можлива ситуація, що колізія не була усунута на етапі правотворчості. У цьому разі вона виявляється на етапі правореалізації та розв'язується за допомогою відповідних засобів. Однак існує ймовірність, що нова норма вступить у колізію з нормою, яка фактично не регулює суспільні відносини, а відтак про колізію тут слід говорити з обережністю. Наприклад, закон Франції 1799 р., за яким парижанкам було заборонено носити брюки, був скасований тільки в 2013 р. Ця норма не застосовувалася кілька останніх десятиліть, тому з іншими нормами вона не колізувала.

Причини виникнення й існування юридичних колізій

Дослідивши властивості юридичних колізій, перейдемо до аналізу причин їх появи. Відповідь на питання «чому ж виникають колізії у праві?», як зазначалося вище, пов'язана з колізійністю самого права. Зокрема, загальновідомо, що регулювання всіх суспільних відносин відбувається у двох основних напрямках: по-перше, регламентація «кооперативної», тобто спільної діяльності суб'єктів цих відносин, і по-друге, охорона суспільного порядку шляхом захисту від конфліктів, що можуть виникати між зазначеними суб'єктами. Таким чином, можна відзначити, що право, як соціальний регулятор, з'явилося в тому числі через таку конфліктність. Зокрема, варто згадати конфлікт інтересів у сфері адміністративного права, спір про право в цивільному процесуальному праві. А якщо подивитись у глибину віків, то можна побачити, що право прийшло на заміну мононорм як право примирення саме через неефективність останніх при подоланні міжродового та міжплемінного протистояння. Тобто, знову ж таки, первинно запит на правове регулювання був пов'язаний із конфліктом.

Що ж стосується безпосередньо юридичних колізій, то причини їх виникнення є доволі численними. Зокрема, у науковій літературі до найважливіших причин колізійності права відносять концептуальні причини, тобто ті, серед яких вагоме місце належить радикальним суспільним перетворенням, що відбулися у зв'язку з проголошенням державної незалежності, та які піддали радикальним випробуванням державні інститути та правову систему. Наочним прикладом цього можуть слугувати колізії, пов'язані з тим, що належним чином законо-

давчо не було врегульовано більшість суспільних відносин, які склалися у сфері правотворчості. Існувало лише часткове регламентування деяких окремих суб'єктів певними нормативно-правовими актами, що не охоплювало всіх основних і необхідних питань. Було практично відсутнє точне визначення діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, що призводило до суперечностей і суттєвих прогалин в її нормотворчій діяльності [11, с. 20].

Разом з цим у юридичній літературі виокремлюються два різновиди неузгодженостей (суперечностей): матеріальні та формальні. Матеріальні або діалектичні суперечності мають об'єктивну природу та пов'язані з впливом на право зовнішніх чинників. До таких суперечностей можна віднести неузгодженості між нормами права і суспільними відносинами, які вони покликані врегульовувати. Досить поширеними є також суперечності між нормами права та іншими соціальними нормами (моральними, звичаєвими або релігійними нормами). Формальними неузгодженостями є суперечності всередині правової системи, які мають суб'єктивну природу та найчастіше виникають у результаті інтелектуальних помилок правотворця [1, с. 26].

На наш погляд, до причин виникнення та існування юридичних колізій слід віднести такі:

1. Порушення правил і недодержання вимог правотворчої техніки. Такі порушення можна спостерігати скрізь: як у нормотворчості, так і при створенні судових прецедентів або укладанні нормативно-правових договорів. Цілі та мотиви тут можуть бути різні. Наприклад, правотворець може знехтувати згаданими правилами при виданні нових офіційних юридичних актів, намагаючись встигнути за змінами суспільних відносин. Скажімо, з прийняттям нового нормативно-правового акта порушуються вимоги щодо відповідності цього акта вже існуючим актам, чим завдається шкода системній цілісності й узгодженості системи законодавства. Крім цього, нерідко відбувається не пряме скасування старих актів, а їх заміна, внаслідок чого старий акт не видаляється з системи законодавства, а продовжує бути її частиною та реалізовуватися, коли певний суб'єкт не знає про прийняття нового акта. Наприклад, у ч. 1 ст. 89 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» [10] певний період часу містилася норма, відповідно до якої суб'єктом законодавчої ініціативи називався в тому числі й Національний Банк, хоча згідно зі ст. 93 Конституції України у переліку цих суб'єктів НБУ відсутній.

Серед інших порушень правил правотворчої техніки необхідно відмітити недотримання вимог принципів професіоналізму правотворця і дотримання законодавчо визначених процедур, використання бага-

тозначних термінів, неточність формулювання нормативно-правових приписів, недодержання лінгвістичних і стилістичних правил та ін.

2. З попередньою причиною тісно пов'язана така причина колізійності права, як недостатня фахова кваліфікація уповноважених суб'єктів правотворення. Прийняття будь-якого юридичного документа нормативного характеру повинне здійснюватися суб'єктами, які мають відповідний фах. При цьому професійністю мають бути наділені не лише безпосередні правотворці, а й усі особи, від яких залежить прийняття певного акта – від розробки його проекту, проведення різних експертиз, ведення відповідних державних реєстрів і до його промульгації.

3. Нечіткість розмежування правотворчої компетенції уповноважених суб'єктів. Це призводить до порушення принципу поділу державної влади, а отже, до виходу окремих органів за межі своїх повноважень і до втручання у сферу правотворчої відповідальності інших органів. У цьому випадку одні й ті ж суспільні відносини можуть бути регламентовані актами різних органів публічної влади, які при прийнятті цих актів діяли у межах своїх законних повноважень. Хоча, звісно, деякі органи можуть вийти за межі своєї компетенції і видати певний акт у тій сфері, в якій вони не мали права регулювати суспільні відносини. І поки такий акт діятиме, існуватиме і колізія, яку необхідно буде долати кожного разу, до тих пір, поки він не втратить свою чинність. Проілюструвати таку колізію можна прикладом суперечності між Указом Президента «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 06.04.2011 р. № 395/2011 і Постановою України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 02.07.2014 р. № 228, якими було затверджено два різних Положення про Міністерство юстиції України, при тому, що обидва Положення в певний період були чинними і дещо неоднаково регулювали діяльність Мін'юсту. І лише в липні 2019 р. «президентське» положення втратило чинність.

4. Велика кількість правових норм, через що можливі як складності в роботі суб'єктів нормопроєктування, так і помилки при юридичній кваліфікації з боку суб'єктів правозастосування і правореалізації. Бути обізнаним серед тисяч норм права може лише уявний суддя Геркулес, про якого писав Р. Дворкін у своїй праці «Серйозний погляд на права» [12, с. 152]. Зокрема, на сайті Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів України відображається кількість актів, які містяться в інформаційному фонді Реєстру на поточну дату. Наприклад, станом на листопад 2022 р. у фонді розміщено близько 100 тис. актів і це не враховуючи, що в кожному регіоні існує значна кількість місцевих нормативно-правових актів.

Разом із цим у системі законодавства України наразі відсутній закон, який би міг хоч і не ліквідувати колізійність як явище, однак підвищити ефективність її розв'язання. Йдеться про закон «Про правотворчу діяльність», проєкт якого вже знаходиться на розгляді українського парламенту. Подібні закони ухвалено у багатьох пострадянських державах: Конституційний закон Республіки Азербайджан «Про нормативні правові акти» (2010 р.), закон Республіки Білорусь «Про нормативні правові акти» (2018 р.), закон Республіки Болгарія «Про нормативні акти» (2016 р.), закон Республіки Вірменія «Про нормативно-правові акти» (2018 р.), Органічний закон Грузії «Про нормативні акти» (2009 р.), закон Республіки Казахстан «Про нормативні акти» (2016 р.), закон Киргизької Республіки «Про нормативні правові акти Киргизької Республіки» (2009 р.), закон Литовської Республіки «Про Основи правотворчості» (2012 р.), закон Республіки Молдова «Про нормативні акти» (2017 р.), закон Республіки Таджикистан «Про нормативні правові акти» (2017 р.), закон Туркменістану «Про правові акти» (2017 р.), закон Угорщини «Про правотворчість» (2010 р.), закон Республіки Узбекистан «Про нормативно-правові акти» (2021 р.) [13, с. 143]. Прийняття такого закону, в якому будуть закріплені техніко-юридичні правила правотворчості, очевидно сприятиме реалізації принципів законності, правової визначеності та інших принципів, визнаних цивілізованими державами, та допоможе уникнути колізійності норм у багатьох випадках.

5. В українському законодавстві одночасно діють норми різних історичних епох – радянської та сучасної української. Ця проблема є досить суттєвою, оскільки норми, прийняті ще за радянських часів, не завжди органічно вписуються в правову систему сучасної України, а отже, є потенційними збудниками юридичних колізій. Так, в Україні сьогодні чинними є три радянських кодекси – законів про працю (1971 р.), житловий (1983 р.) та про адміністративні правопорушення (1984 р.). Разом з цим найстарішим чинним нормативно-правовим актом, який міститься в Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів України, є постанова Всеукраїнського центрального виконавчого комітету «Про затвердження загального положення про народні комісаріати УСРР» від 12.10.1924 р. Взагалі Реєстр містить понад 3,5 тис. чинних нормативно-правових актів, виданих з 1924 р. по 1990 р.

Сфери існування юридичних колізій

Розглянувши причини виникнення й існування юридичних колізій, необхідно також проаналізувати ті сфери, в яких вони можуть бути наявними. Так, юридичні колізії можуть виникати:

1) між позитивним і природним правом. Питання конфлікту між правом писаним (формальним) і правом бажаним (ідеальним) виникло

не сьогодні, однак актуальним воно є і в наші дні. Наприклад, через невичерпність прав людини деякі суб'єктивні права можуть бути не закріплені в конституції тієї чи іншої країни, однак від цього вони не втрачають своєї значущості та не перестають бути юридичними можливостями людини;

2) між нормами, що закріплені в різних джерелах права. Тут слід виокремити колізії між: нормами в межах одного нормативно-правового акта чи між нормами різних нормативно-правових актів; нормами, які містяться в нормативно-правовому акті та в іншому джерелі права. Наприклад, колізійність між законом і правовим звичаєм; нормами різних джерел права, наприклад, між нормами правового звичаю та нормативно-правового договору;

3) між нормами різних правових систем. Такі колізії існують загалом у сфері міжнародного приватного права та виникають тоді, коли відносини пов'язані з правопорядком двох і більше держав. У цьому разі постає питання – право якої держави має регулювати ці відносини, оскільки сторони відносин належать до різних країн;

4) між нормами міжнародного та національного права. Колізії між цими нормами випливають з того, що поряд з внутрішньодержавним правом існує також система наднаціонального або міжнародного права, норми якої приймаються різними міжнародними організаціями. Прикладом таких колізій можуть бути суперечності між нормами, що закріплені у вітчизняних нормативно-правових актах, і нормами, що знаходяться в певній міжнародній конвенції чи будь-якому міжнародно-правовому звичаї;

5) у сферах суб'єктивного й об'єктивного права. Колізії в суб'єктивному праві за своєю суттю є зіткненнями двох і більше прав суб'єктів на один і той самий об'єкт [14, с. 305]. Інакше кажучи, законний інтерес щодо певного об'єкта у цьому разі мають декілька осіб. Так, якщо хтось продав свою річ декільком покупцям, то суперечність тут виникне між правами покупців на цю річ; або в разі реквізиції майна в умовах надзвичайних обставин відбувається колізія права власника на річ і права держави на примусове відчуження майна у власника. Щодо об'єктивного права, то там суперечність виникає між правовими нормами, які уособлюють право як систему правил поведінки.

Крім того, колізії можуть виникати між:

– актами нормотворчості, тобто двома і більше нормативно-правовими актами. Прикладом такої колізії може бути колізія, яка існувала до 01.07.2021 р. Так, у ст. 657 Цивільного кодексу України зазначається, що договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового

комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі. Натомість у ст. 15 Закону України «Про товарну біржу» від 10.12.1991 р. № 1956-ХІІ (який з 01.07.2021 р. зазнав перейменування та істотних змін) містилася норма, відповідно до якої угоди, зареєстровані на біржі, не підлягають нотаріальному посвідченню. При цьому Закон не забороняв здійснювати операції з відчуження нерухомого майна;

– актами правозастосування. Наприклад, між двома і більше судовими рішеннями, коли в одному рішенні міститься одна правова позиція, а в іншому, аналогічному рішенні – інша. Так, згідно з постановою колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду (справа № 752/17016/16-к від 01.02.2018 р.), протокол огляду місця події в житловому приміщенні, на який не було отримано дозволу суду, був визнаний належним і допустимим доказом, оскільки ця слідча дія була проведена відповідно до вимог закону, адже проводився огляд місця події, тобто огляд місця вчинення злочину, а не огляд житла. Інакше кажучи, в цьому рішенні Суд визнав, що дозвіл слідчого судді на огляд місця події в житловому приміщенні не потрібен. Однак у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду (справа № 740/5066/15-к від 07.06.2018 р.) зазначено, що проведений органами досудового розслідування огляд місця події фактично є обшуком, який здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді, тому встановлені внаслідок такої слідчої дії докази є недопустимими й не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень;

– інтерпретаційно-правовими актами. Так, суб'єкт офіційного тлумачення конституції або законів може видати інтерпретаційно-правовий акт, в якому буде міститися інше тлумачення, ніж давалося ним раніше в подібній справі. Наприклад, у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) № 7-рп/2003 від 10.04.2003 р. зазначалося, що повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможливає прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки). А в рішенні цього ж Суду у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень

законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) № 7-рп/2011 від 21.06.2011 р. була визнана конституційність положень закону «Про судоустрій і статус суддів» щодо надання Президенту України права переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації.

Слід відзначити, що, на наш погляд, колізій між нормативно-правовими й правозастосовними актами виникнути не може. З одного боку, акти правозастосування ухвалюються на основі чинних законодавчих актів, тому суперечність між ними означатиме, що суб'єкт правозастосування прийняв незаконне рішення, а отже, незаконним є і правозастосовний акт, який суперечить законодавству. З іншого боку, така колізія неможлива, оскільки положення індивідуально-правового акта не мають нормативного характеру, тобто поширюються виключно на ту ситуацію і на тих осіб, щодо яких було ухвалене відповідне рішення. Інакше кажучи, така колізія у конкретній справі неможлива через незаконність індивідуального акта, а на інші справи вона не може поширитися внаслідок індивідуального характеру правозастосовного акта.

Неможливою є також колізія між нормативно-правовим та інтерпретаційно-правовим актами. Основним аргументом щодо цього є те, що акти тлумачення не мають самостійного значення, а є ніби супровідним документом до акта, який інтерпретується. Похідний характер інтерпретаційно-правових актів підтверджується двома основними їх властивостями: по-перше, вони втрачають свою чинність з моменту скасування акта, який ними тлумачиться; по-друге, вони мають зворотню дію в часі, тобто інтерпретований акт слід розуміти так, як його роз'яснює інтерпретаційний акт, причому не з моменту видання останнього, а з моменту набрання чинності актом законодавства. Таким чином, говорити про колізію між нормативно-правовим актом і актом, що роз'яснює його положення, не коректно. Це ж стосується і можливості існування колізій між інтерпретаційним актом і нормативно-правовим актом, який ним не тлумачився. У цьому разі колізія може виникнути не між ними, а між розтлумаченим нормативно-правовим актом і тим актом, що йому суперечить.

Наприкінці нашої розвідки вважаємо за необхідне розглянути проблему порушення принципу правової визначеності через існування юридичних колізій. Оскільки, на наше переконання, саме цей принцип зазнає найбільшої шкоди від колізійності. Так, принцип правової визначеності гарантує фізичним і юридичним особам можливість покладатися на стабільність правових норм і правових ситуацій [15, с. 988]. Крім того, стрижнем цього принципу є положення, згідно з якими для уповнова-

жених суб'єктів встановлюється обов'язок приймати зрозумілі рішення, а для інших осіб – можливість планувати свою діяльність відповідно до них, передбачати наслідки власних дій [5, с. 195]. Інакше кажучи, центральною його вимогою є ясність, чіткість і несуперечливість правових норм.

Разом із цим існує погляд, що однією з причин виникнення колізій є неточність правових норм. Усунення цієї проблеми дозволило б забезпечити належну якість нормативно-правових актів та правового регулювання в суспільстві [14, с. 64].

З наведених міркувань можна дійти висновку, що неясність і суперечливість норм права, яка є порушенням принципу правової визначеності, є основою виникнення юридичних колізій, а тому дотримання вимог цього принципу є одним із способів зменшення колізійності права.

Висновки

Юридичні колізії є тими дефектами у правовій системі, які спричиняють чимало негативних наслідків для правопорядку. Надлишок правового регулювання завжди вносить плутанину у діяльність суб'єкта, який обирає певну норму права для моделювання своєї поведінки відповідно до її вимог. Внаслідок цього особа, навіть маючи намір вчинити правомірно, ризикує обрати неправильний зразок поведінки і фактично скоїти правопорушення. Разом з цим великою проблемою сьогодення є значне збільшення кількості норм, які можуть колізувати. І фактично останні кілька років питання колізій джерел права стало одним із найскладніших для юристів [15, с. 603].

На цій підставі очевидним є те, що колізії необхідно ліквідувати, а ще краще не допускати їх появи. Для цього, передусім, необхідно підвищувати правову свідомість і професійність правотворців. Також доцільним було б закріплення на законодавчому рівні вимоги до цих суб'єктів пройти підготовку щодо засвоєння основ нормопроектувальної техніки та встановити юридичну відповідальність за недбале виконання ними своїх обов'язків у цій сфері.

Разом з цим науково-технічний прогрес може чимало сприяти попередженню виникнення юридичних колізій шляхом створення реєстрів чинних юридичних документів нормативного характеру, як це робиться у багатьох сферах нашого сучасного життя. Зокрема, за допомогою цифрових технологій спрощується регулювання й правова підтримка фінансових і податкових інновацій [16, с. 110].

Отже, все вищенаведене дає змогу визначити юридичні колізії як різновид дефекту права, що виникає через здійснення надлишкової правової

регламентації суспільного життя, яка призводить до суперечності між чинними нормами права при регулюванні одних і тих самих суспільних відносин.

Список використаних джерел

- [1] Погребняк С. Про колізії в законодавстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1 (32). С. 26–33.
- [2] Dashkovska O., Yavor O., Brovchenko T., Huz Y. and Barabash O. The features of the implementation of the sports law (Caracteristicas de la implementación del derecho deportivo). *Retos*. 2021. № 39. P. 500–504. <https://doi.org/10.47197/retos.v0i39.80302>.
- [3] Shevchuk O., Protsiuk I., Mokhonchuk S., Papusha I. Adaptation of Ukrainian legislation on drug trafficking control to the European Union legislation (separate aspects). *Juridical Tribune (Tribuna Juridica)*. 2019. Vol. 9 (Special). P. 117–126. Accession Number: WOS:000493909600009.
- [4] Погребняк С. П., Прийма С. В. Колізії у законодавстві. *Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина*. Харків : Право, 2020. С. 391–407.
- [5] Прийма С. В. Принципи права. *Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина*. Харків : Право, 2020. С. 189–205.
- [6] Мірошніченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Алерта, КНТ ; ЦУЛ, 2010. 270 с.
- [7] Kelsen H. *General Theory of Norms*. Oxford : Clarendon press, 1991. 467 p.
- [8] Теремецький В. І., Ігонін Р. В., Прийма С. В., Антонова О. Р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як суб'єкт контролю за діяльністю банків в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 4 (27). С. 79–87.
- [9] Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19.
- [10] Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
- [11] Лилак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с.
- [12] Дворкин Р. О правах всерьез / пер. с англ. ; ред. Л. Б. Макеева. Москва : РОССПЭН, 2004. 392 с.
- [13] Лук'янов Д., Прийма С. Юридичні колізії у законодавстві України: стан і шляхи розв'язання. *Право України*. 2021. № 12. С. 128–145. <https://doi.org/10.33498/юцп-2021-12-128>.
- [14] Магазинер Я. М. Избранные труды по общей теории права. Санкт-Петербург : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 352 с.
- [15] Terré F., Molfessis N. *Introduction générale au droit*. 14e édition. Paris : Dalloz, 2022. 883 p.
- [16] Панов М. І. Вибрані праці з проблем правознавства / упоряд. : В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна ; відп. за вип. С. О. Харитонов ; авт. вступ. ст. : В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна. Харків : Право, 2020. 1160 с.
- [17] *Lexique des termes juridiques 2022-2023*. 30e édition. Sous la direction de Guinchard S., Debard Th. Paris : Dalloz, 2022. 1138 p.
- [18] Dmytryk O., Kobylnik D., Sereda O., Isaiev A., Kotenko A. (2022). Improving the governance and legal framework for implementing financial and fiscal innovation in

a digitalized environment. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 5 (13 (119)). P. 108–116. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.265780>.

References

- [1] Pogrebnyak, S. (2003). About conflicts in legislation. *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1 (32), 26-33.
- [2] Dashkovska, O., Yavor, O., Brovchenko, T., Huz, Y., & Barabash, O. (2021). The features of the implementation of the sports law (Características de la implementación del derecho deportivo). *Retos*, 39, 500-504. <https://doi.org/10.47197/retos.v0i39.80302>.
- [3] Shevchuk, O., Protsiuk, I., Mokhonchuk, S., & Papusha I. (2019). Adaptation of Ukrainian legislation on drug trafficking control to the European Union legislation (separate aspects). *Juridical Tribune (Tribuna Juridica)*, 9 (Special), 117-126. Accession Number: WOS:000493909600009.
- [4] Pogrebnyak, S.P., & Pryima, S.V. (2020). Conflicts in legislation. In O.V. Petrishin (Ed.). *General theory of law* (pp. 391-407). Kharkiv: Pravo.
- [5] Pryima, S.V. (2020). Principles of law. In O.V. Petrishin (Ed.). *General theory of law* (189-205). Kharkiv: Pravo.
- [6] Miroshnichenko, A.M. (2010). *Conflicts in the legal regulation of land relations in Ukraine*. 2nd ed. Kyiv: Alerta, CNT, TSU.
- [7] Kelsen, H. (1991). *General Theory of Norms*. Oxford: Clarendon press.
- [8] Teremeckij, V.I., Igonin, R.V., Prijma, S.V., & Antonova, O.R. (2018). The fund guaranteeing deposits of individuals as a subject of control over the activities of banks in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4 (27), 79-87. Retrieved from <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/1551/1567>.
- [9] Letter of the Ministry of Justice of Ukraine No. 758-0-2-08-19 "Regarding the practice of applying legal norms in the event of a collision" (2008, December). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08#Text>
- [10] Law of Ukraine No. 1861-VI "On the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine" (2010, February). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.
- [11] Lylak, D.D. (2004). *Problems of collisions in the legislation of Ukraine (theory and practice)*. PhD Thesis. Kyiv.
- [12] Dvorkin, R. (2004). *About rights seriously*. L.B. Makeeva (Ed.). Moscow: ROSSPEN.
- [13] Luk'yanov, D., & Pryima, S. (2021). Legal conflicts in the legislation of Ukraine: state and ways of resolution. *Law of Ukraine*, 12, 128-145. <https://doi.org/10.33498/louu-2021-12-128>.
- [14] Magaziner, Ya.M. (2006). *Selected works on the general theory of law*. St. Petersburg: R. Aslanov Publishing House "Legal Center Press".
- [15] Terré, F., & Molfessis, N. (2022). *Introduction générale au droit*. (14nd éd.). Paris: Dalloz.
- [16] Panov, M.I. (2020). *Selected works on the problems of jurisprudence*. V.I. Borisov, S.O. Kharitonov, & O.O. Volodina (Eds.). Kharkiv: Pravo.
- [17] Guinchard, S., & Debard, Th. (2022). *Lexique des termes juridiques 2022-2023*. (30nd éd.). Paris: Dalloz.
- [18] Dmytryk, O., Kobylnik, D., Sereda, O., Isaiev, A., & Kotenko, A. (2022). Improving the governance and legal framework for implementing financial and fiscal innovation in a digitalized environment. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 5, 13(119), 108-116. <https://doi.org/https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.265780>.

Сергій Васильович Прийма

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
e-mail: svpriym@gmail.com
ORCID 0000-0003-2011-9175

Марія Миколаївна Єрофєєва

студентка факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
e-mail: mashunja1407@gmail.com
ORCID 0000-0002-2509-431X

Serhiy V. Priyma

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Legal Theory
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: svpriym@gmail.com
ORCID 0000-0003-2011-9175

Maria M. Erofeeva

Student of the Faculty of Justice
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: mashunja1407@gmail.com
ORCID 0000-0002-2509-431X

Рекомендоване цитування: Прийма С. В., Єрофєєва М. М. Поняття юридичних колізій. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 2 (22). С. 5–21. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.2.269676>.

Suggested Citation: Priyma, S.V. & Erofeeva, M.M. (2022). The Concept of the Legal Collisions. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2(22), 5–21. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.2.269676>.

Стаття надійшла / Submitted: 08.12.2022
Доопрацьовано / Revised: 18.12.2022
Схвалено до друку / Accepted: 23.12.2022
Опубліковано / Published: 25.12.2022